

Section
Секція VIII

LEGAL, HUMANITARIAN
AND ECONOMIC ASPECTS

ПРАВОВІ, ГУМАНІТАРНІ
ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

Лада ПРОКОПОВИЧ, д-р філософських наук, канд. техн. наук, проф.,
Артем ФЕДОТОВ, студент,
Роман ГРАТІЙ, аспірант
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна, e-mail: lada.prokopovich@gmail.com

ПОЄДНАННЯ БІОТЕХНОЛОГІЙ І РОБОТОТЕХНІКИ
В СЮЖЕТАХ НАУКОВОЇ ФАНТАСТИКИ

Анотація. Метою дослідження є виявлення та аналіз творів наукової фантастики, в сюжетах яких осмислюються різні варіанти поєднання біотехнологій з технологіями робототехніки. В результаті аналізу таких творів встановлено, що їх автори завжди намагаються показати (з різною мірою занурення у проблематику), що, отримавши «вдосконалене» тіло, людина не стає більш щасливою, більш впевненою в собі, більш здатною до самореалізації. Провідна ідея таких творів полягає в тому, що попри появу нових можливостей люди не отримують відчуття повноцінного життя. Та й незрозумілою є кінцева мета такого «вдосконалення». Тому ставиться під сумнів ідея трансгуманізму про заміну природного тіла людини на штучне, коли це не зумовлено медичною необхідністю.

Ключові слова: людина, біотехнології, трансгуманізм, кіборг, уявний експеримент, наукове прогнозування.

Актуальність дослідження

Досягнення людства в біотехнологіях та робототехніці не лише дають підстави говорити про нову науково-технічну революцію, але й надихають письменників та кінематографістів, які творять у жанрі наукової фантастики. В своїх творах вони відображають основні тенденції, які проявляються в процесі розвитку цих технологій, та намагаються передбачити подальші кроки людства в цих напрямках.

Зважаючи на те, що твори наукової фантастики завжди орієнтовані на найбільш актуальні та перспективні напрями науково-технічного прогресу, а також є гіпотетично-емпіричним матеріалом для прогнозування ймовірних проблем, які можуть виникати через впровадження певних технологій [1], їх вивчення та аналіз є актуальною науковою проблемою в дискурсі філософії науки і техніки.

Мета дослідження – виявлення та аналіз творів наукової фантастики, в сюжетах яких осмислюються різні варіанти поєднання біотехнологій з технологіями робототехніки.

Основні матеріали дослідження

З появою перших роботів та усвідомленням їх можливостей та перспектив, все більш привабливою ставала ідея поєднати машину із людським розумом. Як один із варіантів такого поєднання розглядається комбінація штучного тіла зі справжнім людським мозком. Адже вважається, що в такий спосіб можна зберегти інтелектуальний потенціал та особистість людини, позбавивши її вад біологічного тіла: фізичної недосконалості, вразливості щодо хвороб, старіння, тощо.

Ця ідея стала однією з основних у трансгуманізмі, який розглядає можливості змін у становищі людини за допомогою передових технологій. Попри різнобічну критику цієї концепції [2; 3; 4], вона набуває розвитку, зростає кількість її прихильників.

Зрозуміло, що наукова фантастика також не могла пройти повз такої ідеї. Ба більше, цю ідею письменники-фантасти почали висловлювати та осмислювати ще до появи самої назви «трансгуманізм» (наприклад, твори Роберта Гайнлайна «Достатньо часу для кохання, або Життя Лазаруса Лонга», Станіслава Лема «Кіберіада»).

Згодом почали з’являтися численні кіноверсії «Робокопів» (*RoboCop*, реж Пол Верховен, 1987; *RoboCop2*, 1990; *RoboCop3*, 1993; *RoboCop4*, 2014), «Кіборгів» (*Cyborg*, реж. Альберт Пьюн, 1989; *Cyborg2: Glass Shadow*, 1993).

І від початку автори таких творів намагалися показати, що попри певний оптимізм щодо кіборгізації людини (як, наприклад, у слогані першого «Робокопа»: *Part man. Part machine. All cop. The future of law enforcement*. Частково – людина. Частково – машина. Повністю – поліцейський. Майбутнє охорони правопорядку), існує й інший бік цієї ідеї/технології. Той бік, де проявляється природа людських психіки, інтелекту, самоідентифікації, ментальності тощо.

Звісно ж, не у всіх кінострічках саме не цій проблематиці робиться акцент. Іноді бачимо лише натяки на внутрішній конфлікт особистості, що отримала штучне тіло. А іноді ця тема стає провідною, як, наприклад, у кінофільмі «Привід у броні» (*Ghost in the Shell*, реж. Руперт Сендерс, 2017). Крізь динамічний, насичений подіями сюжет проступає драма самоідентифікації, особистісного самоусвідомлення майора Міри Кіллман. Отямившись в лабораторії і намагаючись зрозуміти, що з нею трапилось, перше, що вона почула, – пояснення доктора Уелет: батьки Міри загинули в результаті атаки терористів, а від неї самої залишився лише мозок, який вдалося врятувати, помістивши у штучне тіло. Тепер Міра Кіллман – перший у світі бойовий кіборг, який поєднує витривалість в швидкість машини зі здатністю самостійно приймати рішення.

Докторка, звісно ж, пишається своїм досягненням, і весь час втлумачує Мірі, як їй пощастило набути таких унікальних здібностей. Але Міру ця ситуація аж ніяк не тішить. Її постійно переслідують флешбеки, які доктор Уелет називає збоями. Саме завдяки цим «збоям» Міра почала щось підозрювати. Зрозумівши, що то були не збої, а *спогади*, Міра вирушає на пошуки свого минулого. І з’ясувала, що все, що їй розповідали про її минуле, – брехня. Її – автора маніфестів проти масової кіборгізації – насильно перетворили на кіборга. Проти її волі. Її життя не врятували, а вкрали.

Втім, виявлення цього факту не призвело (чомусь) до поворотів у сюжеті та роздумах головної героїні. Питання, яким вона переймалася весь час, – чи є вона людиною? – залишилося відкритим. Адже її фінальна фраза про те, що людину визначають не спогади і будова тіла, а вчинки, не ставить крапку, а викликає ще більше запитань. Хіба не спогади змусили Міру шукати правди і про її власне життя, і про антигуманну діяльність корпорації Hanka Robotics? Хіба не справжні (фізично) обійми із мамою дозволили їй відчувати себе людиною?..

Цінність справжніх обіймів (як одного з видів фізично-емоційного контакту) і «живого» спілкування усвідомлюють і деякі персонажі кінострічки «Сурогати» (*Surrogates*, реж. Джонатан Мостоу, 2009). Тут показано суспільство, в якому ідея поєднання людського мозку із штучним тілом реалізується за іншим принципом: біологічне тіло людини не руйнується, не відділяється від мозку, а створюються андроїди – синтетичні копії людей, якими люди можуть керувати дистанційно.

За сюжетом, цю технологію розробив доктор Лайонел Кетнер для полегшення життя людей з обмеженими можливостями. Він створив інтерфейс, який дозволяє, наприклад, людині, яка не може ходити, силою нервових імпульсів керувати андроїдом. При цьому андроїд поводить себе, як людина, а людина, що є оператором, переживає всі відчуття, ніби сама присутня там, де й андроїд.

Ідея технології телеприсутності не є оригінальною вигадкою авторів цього фільму. Цю технологію ще у 1963 році описав Станіслав Лем у «Сумі технологій», а у кінематографі вона стає основою сюжету фільму «Аватар» (*Avatar*, реж. Джеймс Кемерон, 2009). Проте саме у фільмі «Сурогати» бачимо спробу осмислити соціальний аспект наслідків впровадження цієї технології. Адже сюжет побудований на тому, що ця технологія вийшла за межі медичних кейсів, її почали використовувати цілком здорові люди. Це призвело до того, що 98 % населення Землі живуть, не виходячи зі своїх помешкань, а їх життям «живуть» роботи-сурогати. Люди (як, до речі, і в реальному житті) піддалися «магії» реклами, яка майже цілодобово з безлічі телеекранів запевняє, що, придбавши собі андроїда, людина позбавляється ризику захворіти чи скалічитись, може мати ідеальний вигляд без тренажерів і пластичних операцій. Проте, попри цей рекламний «оптимізм», особисті проблеми людей нікуди не зникають, а деякі навіть посилюються.

Висновки

Ставлячись до творів наукової фантастики як до уявних експериментів, можна долучати їх до прогностичного аналізу можливих наслідків впровадження певних технологій. На особливу увагу заслуговують ті твори, в яких йдеться про технології, що націлені на «покращення», «вдосконалення» людської природи (відповідно до ідей трансгуманізму), зокрема, шляхом кіборгізації.

Особливістю таких творів є те, що їх автори завжди намагаються показати (з різною мірою занурення у проблематику), що, отримавши «вдосконалене» тіло, людина не стає більш щасливою, більш впевненою в собі, більш здатною до самореалізації. Так, у людини з'являються нові можливості та здібності, але вони не дають відчуття повноцінного життя.

Тому постає низка питань: Чи потрібно таким технологіям надавати масового поширення? Чи всім вони потрібні? А якщо не всім, то кому і в яких випадках? Адже немає сумнівів в необхідності протезування, коли вичерпані всі можливості для збереження функцій кінцівок або судин, заміни окремих органів, що відмовляють, штучними, тощо. Але чи потрібно націлюватися на повну заміну біологічного тіла людини штучним?

Пошуки відповідей на ці запитання мають здійснюватися не в контексті комерційних інтересів окремих груп та корпорацій, а виходячи з реальної користі (або її відсутності) для людини та людства.

Література

1. Прокопович Л. Проблематика емоційного інтелекту в соціальній фантастиці. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*, 2023, Том 26, № 1, С. 94–99. DOI: 10.15421/172315.
2. Bostrom, N. A History of Transhumanist Thought. *Journal of Evolution and Technology*, 2005, Vol. 14(1), April. DOI: 10.1.1.98.7951.
3. Fereidoun M. Esfandiary (FM-2030). Are You a Transhuman? Monitoring and Stimulating Your Personal Rate of Growth in a Rapidly Changing World. Warner Boors, 1989, 227.
4. Prokopovych, L. Reflecting the theatricalization of life in the prospects of transhumanism. *EUREKA: Social and Humanities*, 2021, 4, 3–8. DOI: 10.21303/2504-5571.2021.001972.